

Järnåldersgravar vid Kyrsta

TONY ENGSTRÖM, EMMA SJÖLING OCH JONAS WIKBORG

Inom ramen för E4-projektet undersöktes år 2002 ett större boplatsoområde och två gravplatser vid Kyrsta, strax norr om Uppsala. Undersökningarna visar att Kyrsta varit bebott alltsedan den yngre stenåldern. Strax söder om bebyggelsen, återfanns ett större gravfält (Raä 329) som till en del kom att beröras av vägbygget (fig 1). Gravfältet som låg helt och hållet i plöjd åkermark var okänt fram till den utredning som utfördes av UV Uppsala hösten 1996¹. Vid utredningen påträffades dock både brandgravar och skelettgravar i ett område där några mindre, numera försvunna, åkerholmar eller impediment hade markerats i det äldre kartmaterialet. Gravarnas dateringar varierade från yngre romersk järnålder till medeltid.

Omkring 300 meter nordväst om gravfältet låg ytterligare ett impediment (Raä 328) där brända människoben påträffa-

des mellan större stenblock. Dessa människoben har kunnat ¹⁴C-dateras till förromersk järnålder. I området kring impedimentet påträffades boplatsslämningar (Raä 327) och även bland dessa fanns rester av en brandgrav från samma tid. På boplatstens centrala del hittades obrända människoben, bland annat flera kraniefragment.

Alla de undersökta gravarna är från järnålder eller tidig medeltid och det är fortfarande oklart var Kyrstaborna begravdes under sten- och bronsåldern. Sedan tidigare är visserligen flera gravar och gravfält, bestående av framförallt runda och rektangulära stensättningar, kända i närheten (Raä 136, 137, 138, 140 och 167). Dessa ligger i skogskanten i anslutning till den uppodlade marken men eftersom de inte varit föremål för några arkeologiska undersökningar är deras ålder oviss.

Figur 1. Delar av dagens bebyggelse vid Kyrsta, I förgrunden några av de järnåldersgravar som påträffades vid de arkeologiska undersökningarna. De ljusare stråk som syns på bilden är sentida dräneringsdiken vilka genomkorsade gravfältet. Foto: Jonas Wikborg, SAU.

Människoben på bopplatsen

Över ett meterstort område i ett kulturlager på bopplatsen påträffades en koncentration av drygt 100 g brända ben. Bland benen kunde människoben från två olika individer urskiljas; en vuxen och ett barn. Dessutom påträffades obrända tänder från nöt och hund. Ett av männis-

koben har ^{14}C -daterats till äldre förromersk järnålder. Benkoncentrationen antas vara resterna efter en grav vars övre delar har plöjts bort. Spridda fragment av brända människoben påträffades även i det omkringliggande kulturlagret.

I anslutning till ett hantverksområde på bopplatsen hittades några fragment av obränt skalltak från människa. Ett av

dess fragment har ^{14}C -daterats till äldre romersk järnålder och är därmed samtida med flera av de byggnader som lokaliserats på platsen. Att delar av människoskelett påträffas på en boplatz överensstämmer kanske inte med vår egen tids syn på strikt uppdelning av begravningsplatser och bostadsområden. Fenomenet med människoben på boplatser är dock känt sedan tidigare och inte långt från Kyrsta gjordes liknande fynd vid undersökningar av en boplatz vid Skärna, Fullerö². Kraniefragmenten från Kyrstaboplatzen skulle kunna härröra från en skelettgrav som plöjts sönder under senare tid, men då skalltak även hittades i fyllningarna till förhistoriska gropar tyder detta på att skelettdelarna spritts omkring redan då. Kanske rör det sig om någon form av forntida relikhantering eller annan rituellt aktivitet där människoben har spelat en central roll.

Gravimpedimentet – en förhistorisk minneslund?

Den lilla åkerholmen i områdets nordvästra del bestod av träd- och buskbevuxen storblockig morän (fig 2). Mitt på impedimentet hade en ca 20 meter stor sammanhängande packning av skärvig, eldpåverkad sten anlagts. Inga gravar var synliga i ytan men i samband med en kompletterande förundersökning 2002 hittades brända människoben i

stenpackningen vilket visade att det kunde finnas begravingar bland stenblocken. Efter handrensning av stenpackningen urskiljdes ett antal mindre ytor, vilka förmodades kunna utgöra separata anläggningar med begravingar och slutligen kunde totalt 15 mer eller mindre säkra brandgravar avgränsas inom ytan.

Brända ben från fyra av bendepositionerna på impedimentet har ^{14}C -daterats. Samtliga dateringar ligger i förromersk järnålder (500 f.Kr. – Kristi födelse), framförallt periodens äldre del. Dateringarna är således samtida med den brandgrav som hittades på boplatzen (se ovan). Ytterligare en ^{14}C -analys gjordes på en obränd tand av nötdjur, vilken återfanns i anslutning till en av bendepositionerna, och detta resulterade i en datering till perioden 50 f.Kr.–260 e.Kr. Det fyndmaterial som kan knytas till begravingarna bestod av brända ben, keramik, harts, mal- och knackredskap av sten samt en del järnföremål, bl.a. tre knivar och en järnpryl med fyrsidigt tvärsnitt. Prylen kan dateras till yngre förromersk eller äldre romersk järnålder, dvs. till tiden runt Kristi födelse. Dessutom påträffades diverse andra järnföremål, en del obrända ben, två glaspärlor från folkvandringstid/vendeltid (ca 400–800 e.Kr.), kamfragment från yngre järnålder och ett yxliknande stenföremål (sannolikt en miniatyr av en skafthålsyx). Flera av fynden är av senare datum än de brända benen men varför dessa fynd hamnat på impe-

Figur 2. På en storblockig åkerholme eller strax väster om den nuvarande bebyggelsen hittades brända människoben från förromersk järnålder. Foto: Fredrik Thölin, SAU.

dimentet är oklart. Det skulle kunna röra sig om borttappade föremål eller bortkastat avfall men det skulle även kunna vara spår av senare rituella aktiviteter, t.ex. offer på en gammal men fortfarande känd begravningsplats.

Gravarna på impedimentet utmärker sig genom sin diffusa och svåravgränsade karaktär och ingen av dem hade några

bevarade markeringar som kunde urskiljas innan utgrävningen. Istället för stensättningar, gravklot eller högar tycks man ha valt att låta den större sammanhängande skärvstenspackningen, i kombination med moränblock och skrevor, fungera som ett gemensamt yttre gravskick för alla bengömmorna (fig 3). På flera ställen i stenpackningen återfanns

*Figur 3. De brända benen på impedimentet hittades i en större packning av eldsprängd och skärvoig sten.
Foto: Ann Lindkvist, SAU.*

spridda brända ben eller mycket små bensamlingar utan någon tydlig avgränsning till omgivningen men i några fall återfanns även mer sammanhållna koncentrationer med brända ben. Generellt kan dock sägas att bendepositionerna innehöll små benmängder och att materialet var mycket kraftigt fragmenterat och

sannolikt medvetet krossat. Detta i kombination med bengömmornas diffusa karaktär gör även att det egentliga antalet begravningar på impedimentet är mycket svårt att fastställa. Det är till och med tveksamt om begreppet grav, i traditionell mening, verkligen är användbart på denna typ av bendepositioner. Grav-

skicket tycks närmast kunna liknas vid vad vi i dag skulle kalla för en minneslund, där man i vissa fall lagt ned en mindre mängd av de brända benen i koncentrationer och i andra fall lagt ned enstaka fragment eller spridit ut dem över ytan.

Att yngre bronsålderns och äldre järnålderns brandgravar ofta innehåller små eller till och med obefintliga benmängder är ett välkänt förhållande som har diskuterats av en rad arkeologer och som givits flera olika förklaringar. En teori som framförts är att en stor del av de bentomma eller benfattiga gravarna skulle kunna vara barngravar, där benen helt enkelt eroderat bort eftersom barnskelett generellt bevaras sämre än skelett från vuxna individer³. En senare och radikalt annorlunda syn på fenomenet är att de små benmängderna kan ses som ett medvetet rituellt urval, helt i enlighet med rådande religiösa system.

En av de grundläggande idéerna bakom kremeringsseden har föreslagits vara själva förstörelsen av kroppen. Mycket talar för att just kremeringen har betraktats som det moment då själen frigörs, i och med att kroppen bryts ned på ett snabbt och kontrollerat sätt, och att det därför varit en mycket viktig del av dödsritualen⁴. Även synen på de brända resterna har sannolikt varit radikalt annorlunda än den som vanligen är rådande vid en nutida västerländsk begravning. Under yngre bronsålder och äldsta järnålder tycks det inte ha varit av betydelse att alla ben skulle

placeras på ett och samma ställe utan ofta har endast en symbolisk mängd placerats i gravgömma. Vad man gjort med resten av benen är oklart.

Det har även påpekats att det under äldre järnålder finns ett spektrum av benmängder i gravarna, från att närmast hela individen är representerad till endast enstaka benfragment. En teori som förts fram bygger på att de brända benen transformeras i elden på så sätt att den individuella referensen upphör och att de istället övergår till att symbolisera ett kollektiv av obestämda förfäder⁵. Enligt denna tanke är alltså enstaka brända ben i gravarna att betrakta som en följdriktig konsekvens av en kollektivistisk, förfädersanknuten syn på döden och dödsritualen. De helt bentomma stensättningarna, som ibland påträffas på gravplatser från framför allt äldre järnålder, skulle då vara en extrem och väl utvecklad variant av detta gravskick.

Någon gång runt tiden för Kristi födelse kom det lilla gravimpedimentet, med sina omarkerade och diffusa bengömmor, att ersättas av det större gravfältet några hundra meter åt sydost. Varför man etablerar en helt ny gravplats i Kyrsta är något oklart men mycket talar för att gravritualerna och uppfattningen om de döda förändrats med tiden och att detta givit anledning att anlägga mer regelrätta, enskilda gravar, istället för att sprida mindre benmängder på steniga platser som impedimentet.

Gravfältet

Under järnåldern var gravarna vanligen markerade ovan mark med olika typer av gravöverbyggnader såsom stensättning-
ar, resta stenar och högar. Ingen av de undersökta gravarna vid Kyrsta täcktes emellertid av någon gravöverbyggnad som syntes ovan mark. Detta beror sannolikt på att området varit plöjt under de senare århundradena. Det finns dock goda skäl att anta att de flesta gravarna på gravfältet, till skillnad från dem på impedimentet, ursprungligen varit tydligt markerade. På flera ställen återfanns spår efter förmodade kantrännor och mindre gropar i cirkelformationer vilka troligen har omgivit gravhögar som blivit bortplöjda. I ett fall återfanns dessutom en fragmentarisk kantkedja av sten kring en central stenpackning. De förmodade gravhögarnas storlekar kan utifrån dessa spår uppskattas till mellan fyra och sju meter i diameter.

Några av dessa bortplöjda högar var belägna i ett större sammanhängande kulturlager med fynd av brända ben. Detta lager antas vara rester efter de sönderplöjda högfyllningarna och efter delar av de brandgravar som legat under högarna. Även de undersökta skelettgravarnas ringa djup skulle kunna förklaras av att de ursprungligen varit täckta av högar. De flesta skeletten påträffades omkring 0,3 meter under markytan. Ett annat argument som talar för att gravarna varit mar-

kerade ovan mark är att ingen av de undersökta gravarna föreföll ha skadats av andra gravar. Detta trots att den äldsta graven är 1000 år äldre än den yngsta. Uppenbarligen har man haft en god uppfattning om var de äldre gravarna legat.

Studerar man det historiska kartmaterialet finner man även att det finns flera oplöjda områden just på platsen för gravfältet under 1700- och 1800-talen. Det äldsta kartmaterialet över Kyrsta utgörs av två skifteskartor från 1764–67 respektive 1816–17. På 1760-talskartan återfinns ett rundat oplöjt område som förefaller vara identiskt med de undersökta resterna efter en gravhög (fig 4). Gravhögen var ca sju meter i diameter. Omkring 10 meter åt norr, strax utanför undersökningsområdet, finns ett dubbelt så stort oplöjt område på kartan, vilket skulle kunna vara platsen för ytterligare en, betydligt större hög. Femton meter norr om denna förmodade hög finns även en rektangulär inhägnad, ca 10 x 20 meter stor, och eventuellt har det även här funnits högar eller stensättningar vilka försvårat odling och därför undvikits med plogen. Drygt 50 år senare hade uppodlingsgraden ökat och på 1800-talskartan har den mindre av de två gravhögarna försvunnit liksom den rektangulära inhägnaden. Den större förmodade gravhögen har dessutom ändrat form och blivit något smalare vilket antagligen beror på den ökade uppodlingen. Inom gravfältet undersöktes sammanlagt sju förmodade gravhögar

Figur 4. De undersökta gravarnas förhållande till 1760-talets skifteskarta. Den nya E4:an markeras av de två vita linjerna i nedre vänstra hörnet. De förmodade högarna inom undersökningsområdet har markerats som vita punkter. Den gula streckade linjen markerar gravfältets förmodade utbredning. Som bakgrund ligger en modern ekonomiskarta. Karta: Jonas Wikborg, SAU.

som, liksom de ovan nämnda, blivit helt bortplöjda men som kunde spåras i marken under ploglagret. De övriga gravhögarna går emellertid inte att spåra på någon av kartorna utan de förefaller ha varit bortplöjda redan under 1760-talet. Gravfältets utbredning mot söder och väster kunde avgränsas inom det undersökta

området. Utifrån topografiska iakttagelser samt en bäck som återfinns i det äldre kartmaterialet kan även den ungefärliga utbredningen mot norr och öster uppskattas.

På gravfältet fanns både brandgravar och skelettgravar sida vid sida. Benmängderna i brandgravarna var, med något undantag, genomgående av den storleken att det knappast kan representera kompletta individer och flera faktorer har inverkat på gravarnas relativt dåliga bevaringsgrad. Den intensiva täckdikningen och plöjningen under de senaste århundradena har skadat gravarna rejält. Flera av de påträffade anläggningarna var mycket grunda och mer eller mindre fyndtomma och i många fall var det närmast omöjligt att avgöra huruvida det verkligen rörde sig om sönderplöjda gravar eller om andra typer av anläggningar i vilka de brända benen hamnat sekundärt. Eftersom en stor del av brandgravarna plöjts sönder kan brända ben ha spridits ut över området och skulle på så sätt ha kunnat hamna i en del sentida gropar och stenlyft.

Skelettgravarna utgjordes främst av avlånga gropar och i botten av dessa påträffades skeletten liggande på rygg (fig 5). I ett avvikande fall hade dock den gravlagde placerats på sidan med händerna korsade och med skallen i en märkligt vriden position så att ansiktet pekade nedåt. På kraniet fanns spår efter fysiskt våld (se nedan). Skelettet som har

Figur 5. Efter att grävmaskinen hade avlägsnat matjorden fick arkeologerna rensa fram skeletten ur den underliggande leran. Foto: Jonas Wikborg, SAU.

bedömts tillhöra en medelålders man har daterats till tidig medeltid. Är det kanske en Kyrstabo som stupat under de politiska maktkamper som då pågick mellan olika släkter? I en av gravarna återstod endast tänder eller tandanlag från ett mycket litet barn. I detta fall kunde inte kroppens exakta läge i graven fastslås. De flesta skeletten låg orienterade i

ONO-VSV riktning med huvudet i ONO. Tre av gravarna, alla belägna intill varandra på södra delen av gravfältet, hade mycket likartade riktningar vilket talar för att de är anlagda relativt samtidigt. I den yngsta av de ^{14}C -daterade gravarna låg den gravlagde i VNV-OSO riktning med huvudet mot VNV. En annan avvikande riktning hade en skelettgrav där

den gravlagde lagts med huvudet i NNO. Träkol från denna grav har daterats till romersk järnålder.

De flesta av skeletten var således orienterade mer eller mindre i öst-västlig riktning vilket antas vara en influens från kristet gravskick och är alltså en företeelse som hör till den yngre järnåldern eller till senare tid. Öst-västliga skelettorienteringar har visserligen även påträffats i enstaka gravar från äldre järnålder men den dominerande orienteringen under äldre järnålder i regionen var nord-sydlig⁶. Flertalet gravlagda individer låg med huvudet mot öster, vilket är vanligt förekommande på mellansvenska gravfält från sen vikingatid⁷. Det kan vidare noteras att flera av skeletten låg på rygg med armarna utmed kroppens sidor men att det även fanns exempel på gravar där händerna hade lagts upp över bålén. Det sistnämnda antyder en datering till sen vikingatid eller medeltid.

I såväl skelett- som brandgravarna påträffades gravgåvor i form av verktyg, smycken och dräkttillbehör (fig 6). Gravgåvorna i skelettgravarna var relativt sparsamma och utgjordes av några enkla järnknivar samt en kam, en bältesölja och ett remändebeslag. De sistnämnda kan dateras till sen vikingatid eller tidig medeltid. I flera av de undersökta skelettgravarna fanns även trärester efter förmodade kistor och lock. Dock påträffades inga kistspikar. I en av dessa gravar låg två kraftiga järnringar i ena kortänden

Figur 6. Bältesölja, remändebeslag och kniv från en av skelettgravarna. Foto: Jonas Wikborg, SAU.

(fig 7). Dessa har tolkats som dragringar från en vagnskorg eller släde/kälke⁸. I brandgravarna påträffades glaspärlor, benkammar, keramikskärvor, ett bronsspänne och hartstättningsfragment efter hartstättade näverkärl. Fynden i brandgravarna kunde dateras till vendeltid och vikingatid.

Gravarna har även ¹⁴C-analyserats

Figur 7. I en av skelettgravarna hittades ett hund-skelett i gravens fotända. I huvudändan låg två kraftiga järnringar. Foto: Emma Sjöling, SAU.

och den sammantagna bilden av skelettgravarna är att de anlagts under vikingatidens slutskede och under tidig medeltid. I en av barngravarna återfanns emellertid obränt trä och detta kunde dateras

till romersk järnålder. Från brandgravarna har träkol och brända ben ^{14}C -analyserats och dessa dateringar spänner från yngre romersk järnålder till vikingatid. Sammanfattningsvis har gravfältet kunnat dateras från 200-talet e.Kr. till 1200-talet e.Kr.

I anslutning till gravarna fanns även några eldhärdar vilka antagligen utgör spår efter rituella aktiviteter i anslutning till begravningarna. Två av härdarna har ^{14}C -daterats och visade sig härröra från romersk järnålder respektive vikingatid och överrensstämmer alltså med dateringarna för gravarna.

Skeletten berättar

Ett sätt att närma sig frågan om vilka som begravts vid Kyrsta är att undersöka de skelettresterna som fanns bevarade. Genom osteologi, dvs. läran om ben, analyserar man ben från både människa och djur. Benen kan vara obrända, som djurben på boplatser och som skelett i gravar, eller brända som de kremerade människorna och medföljande djur som också finns på Kyrsta. När det gäller humanosteologi ligger fokus på människans levnadsförhållanden och specifikt frågor som gäller individens ålder, kön, kroppslängd och hälsostatus (diet och sjukdomar). Brända ben är ofta mycket fragmentariska och blir därför svårare att analysera.

De metoder som osteologer använder sig av för att bl.a. bedöma ålder, kön och hälsostatus utgår från studier av benens form och storlek och när det gäller kroppslängdsberäkning används mätningar av de långa rörbenen i armar och ben. För att bestämma åldern på den döde tittar man bl.a. på skallens tjocklek och dess sömmar, detaljer på höftbenet, slitage på tänderna och eventuella förslitningsskador på benen⁹. Barnskelett bedöms i första hand utifrån tändernas utveckling och frambrott men även utifrån de långa rörbenens storlek och grad av utveckling. Vid bedömning av kön observeras skillnaderna på höftbenen i första hand, därefter kraniet och underkäken. Några allmänna skillnader som kan observeras mellan könen är att män generellt sett har kraftigare och mer robusta skelett än kvinnor samt kraftigare muskelfästen. Det kvinnliga bäckenet är generellt bredare och lägre än hos mannen och har en vid bäckenöppning.

Eftersom höftbenen har varit så starkt fragmenterade på skeletten från Kyrsta har till viss grad kraniets och underkakens utseende och form använts istället. För att få en uppfattning om de gravlagdas kroppslängd har mått tagits ute i fält på hela långa rörben från vuxna individer. Eftersom skeletten var så starkt fragmenterade är måtten inte exakta och därmed ger beräkningarna endast en ungefärlig kroppslängd. Tänderna på skeletten har gett information om tandstatus och sjukliga förändringar

där tandsten, karies, emaljhypoplasier (ofullständig utveckling av tandemaljen under barndomen pga. näringsbrist), infektioner i munhålan och som nämnts ovan, tandslitage har observerats hos de gravlagda vuxna. Tandslitage och sjukliga förändringar på tänderna och i munhålan ger en del ledtrådar om diet, näringsintag, matberedning och munhygien. Sammanfattningsvis kan man konstatera att munhygien var dålig, att näringsbrist förekom i barndomen och att kosten förmodligen innehöll en hel del nedslitande beståndsdelar.

Majoriteten av de gravar som påträffades vid Kyrsta var brandgravar. En osteologisk analys har gjorts på allt benmaterial från gravarna men det är skelettgravarna som har givit mest information. Totalt påträffades sju skelettgravar med rester efter åtta individer. Den höga fragmenteringsgraden och den relativt dåliga bevarandegraden har försvårat den osteologiska analysen, där mätningar och studiet av skelettdelarnas form ibland varit svåra att genomföra eller rent av omöjliga. Därför gjordes mycket av den osteologiska analysen redan i fält då skeletten fortfarande var i ursprungligt läge.

Fyra av skelettgravarna innehöll vuxna individer och tre innehöll barn eller foster/spädbarn. Bland de vuxna har kroppslängden beräknats ligga mellan ca 165–180 cm, där tre av individerna troligen har varit över 170 cm långa. Den första skelettgravan som undersöktes innehöll

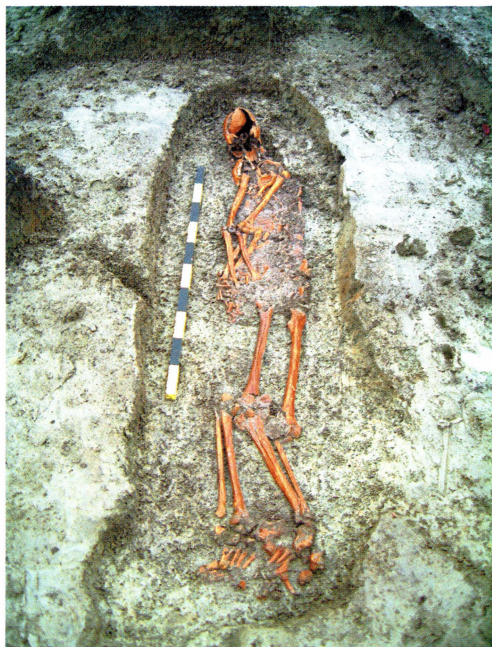
Figur. 8. Detaljbild av hundskelettet. Foto: Marcus Persson, SAU.

en person i 30- till 40-årsåldern som eventuellt skulle kunna vara en man. Individens hade hårt slitna tänder med både tandsten och karies. Nästa skelett som grävdes fram var en yngre person i åldern runt 20 år. Detta skelett kunde emellertid inte könsbedömas. Det tredje skelettet hade mycket nedslitna tänder och bedömdes utifrån detta vara i åldern

30- till 40 år. Höften tyder på att det skulle kunna vara en kvinna. Det första som arkeologerna hittade i denna grav var emellertid skelettet av en hund som låg vid kvinnans fötter (fig 8). Den låg på sin högra sida med frambenen uppdragna. Storleksmässigt stämmer skelettet överens med en mellanstor hund med en mankhöjd på ca 50–60 cm.

Bland de döda fanns även skelettresterna efter fyra barn. Ett av barnen var i 6-till 10-årsåldern när det dog och när det grävdes fram visade det sig att skelettdelarna nedanför lårbenen saknades helt. Orsaken till detta är ett sentida dike som stört graven. Spåren efter de små barnen var minimala och det enda skelettmaterial som fanns bevarat i en av barngravarna var ett antal mjölkttänder och den s.k. klippdelen vid örat på tinningsbenet. Det visade sig att tänderna hörde till ett 6 månader gammalt barn medan örondelen kom från ett foster. Fostret (eller den för tidigt födda) har således begravts intill det halvårsgamla barnet. Ytterligare ett foster eller för tidigt fött barn identifierades i en annan skelettgrav. Även här fanns bara klippdelen från tinningsbenet bevarad. Eftersom barnskelett är tunnare och mer porösa än vuxna skelett, bevaras de ofta dåligt i marken och kan brytas ned till den grad att knappast några synliga spår återstår, precis som i fallen ovan.

Den sista skelettgravens som undersöktes har legat under en av de förmodade högarna. Här påträffades ett relativt välbevarat skelett där många ålders- och könskriterier var iakttagbara. Personen bedömdes vara en man i 30–45-årsåldern. Tänderna var hårt nedslitna och benmassan i tandbenet hade dragits tillbaka så pass att personen troligtvis haft en infektion i munhålan. Vid framprepareringen visade det sig att skelettet hade en förvri-

Figur 9. I en av gravarna hittades ett skelett liggande i en förvriden ställning.

Foto: Emma Sjöling, SAU.

den kroppsställning, med ben som rubbats ur sin position och ansiktet riktat rakt ner i marken (fig 9). Det fanns även spår efter skarpt våld mot kraniet (fig 10). Dessa frakturer, eller trauma, av hugg- och snittkaraktär på underkäken och höger kindben hade gjorts i s.k. färskt ben som inte läkt. Skelettet hade även korsade underarmar vilket får betraktas som avvikande. Eventuellt har händerna varit hopbundna vid begravningen. Eftersom mannens skador uppvisar skarpa och

Figur 10. Skallen i graven med det förvridna skelettet hade utsatts för fysiskt våld. Foto: Emma Sjöling, SAU.

oläka snittytor kan man avslutningsvis konstatera att de tillfogats i anslutning till döden.

Vad representerar gravarna?

Det har tidigare antagits att järnålderns gravar enbart anlagts på mark som inte lämpat sig för odling och att man därför kunnat lokalisera antalet gravplatser i

olika regioner. Utifrån detta antagande har man gjort beräkningar av befolkningens mängd och gårdstäthet i olika områden av Mellansverige. Under senare år har emellertid flera stora gravfält från äldre järnålder även upptäckts i plöjd åkermark och detta har inneburit att man har fått revidera en hel del av de tidigare beräkningarna. Undersökningarna vid Kyrsta har nu påvisat förekomsten av överplöjda gravar också från yngre järnålder. Återigen måste tidigare föreställningar om järnålderns gravskick, gravfält, gårdar och folkmängd tas upp till förnyad diskussion. Exemplet Kyrsta visar tydligt på den osäkerhet som det innebär att försöka kartlägga den förhistoriska bebyggelsen utifrån antalet synliga gravar ovan mark.

De undersökta järnåldersgravarna vid Kyrsta har anlagts under perioden 500 f.Kr.–1200-talet e.Kr. Gravarna är förvånansvärt få med tanke på den mycket långa tidsperiod som de anlagts under. Om vi tänker oss en eller flera forntida gårdar på platsen under drygt 1500 år borde de vara betydligt fler. Enbart antalet förromerska hus är större än antalet gravlagd personer från samma period.

Olika influenser har påverkat gravskicket vid Kyrsta under århundradenas gång. I de äldsta gravarna, från förromersk järnålder, syns stora likheter med den typ av brandgravar som förekommer under yngre bronsåldern. I de yngsta gravarna, från vikingatid och

tidig medeltid, finns tydliga influenser av kristet skelettgravskick. Begravningarna har emellertid fortsatt på det gamla hedniska gravfältet långt efter det att de första kyrkorna börjat byggas i Uppland. Gravskicket har varierat under olika perioder. Det är dock ovisst om alla omfattades av det gravskick som vi kan hitta spår efter. Som tidigare nämnts har inga gravar från sten- eller bronsålder påträffats i samband med utgrävningarna vid Kyrsta. Detta trots att vi har indikationer på att det funnits en bofast befolkning på platsen redan då. Detta förhållande kan bero på att de dåtida Kyrstaborna gravlagts utanför det aktuella undersökningsområdet. Det diffusa gravskicket som återfanns på ett impediment i åkern visar dock att inte alla avlidna begravdes i tydliga konstruktioner. Förekomsten av denna typ av förhistoriska minneslundar är ännu så länge känd endast från ett fåtal platser i regionen. Förmodligen kan siffran komma att öka i framtiden i och med att fenomenet nu lyfts fram.

Noter

- 1 Aspeborg et al. 1995, Fagerlund 1996
- 2 Östling 2003
- 3 Ambrosiani 1973:125
- 4 Kaliff 1997:86
- 5 Ericsson & Runcis 1995:37
- 6 Wikborg 1996
- 7 Lindström 2001
- 8 J. Ljungkvist, muntl
- 9 Buikstra & Ubelaker 1994, Brothwell 1981

Litteratur

- Ambrosiani, Björn 1973. Gravbegreppet i grävningsstatistiken. *Tor* 1972-73. Uppsala.
- Brothwell, Don R. 1981. *Digging up Bones. The excavation, treatment and study of human skeletal remains.* British Museum National History. Cornell University Press, Ithaca, New York.
- Aspeborg, H., Bodin, U., Frölund, P., Häringe Frisberg, K. & Larsson, L.-I. 1995. *Arkeologi i Tiundaland E4. Arkeologisk utredning. Väg E4 sträckan Uppsala-Mehedeby, Uppsala och Tierps kommuner, Uppsala län, Uppland.* Riksantikvarieämbetet, UV-Uppsala, Rapport 1995:04. Uppsala.
- Buikstra, Jane E. & Ubelaker, Douglas H. (red.). 1994. *Standards for data collection from human skeletal remains.* Archaeological Survey Research Studies No. 44. Arkansas.

- Ericsson, A & Runcis, J. 1995. Teoretiska perspektiv på gravundersökningar i Södermanland. RAA, UV Skrifter nr 8. Studier från UV Stockholm.
- Fagerlund, D. 1996. Arkeologisk förundersökning. Väg E4, sträckan Uppsala-Mehedeby. Delprojekt 2: Fullerö-Läby, delen Vaxmyra-Kyrsta. Uppsala län. Uppland. UV-Uppsala rapport 1996:03.
- Kaliff, Anders 1997. Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland. Uppsala.
- Lindström, J. Påsken och Mälardalens vikingatida skelettgravar. D-uppsats i arkeologi. Arkeologiska inst. Stockholms universitet.
- Wikborg, J. 1996. Skelettgravarna på Bastubacken – skelettgravskicket i Mälardalen under romersk järnålder. TOR 28.
- Östling, A. 2003. Skärna – gränsområde mellan Gamla Uppsala och Ärentuna. Arkeologi E4. Årsberättelse 2002.
- Ljungkvist, J. Statens Historiska Museum, Stockholm. Muntlig uppgift

Tony Engström och Jonas Wikborg är arkeologer verksamma vid Societas Archaeologica Upsaliensis. Emma Sjöling är osteolog vid samma institution. Alla har varit verksamma vid den stora undersökningen vid Kyrsta.